בס"ד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת ויצא תשע"ב

גליון קפ"ט שנה שישית

דבר תורה

"וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת לִבָּבִי וַתְּנַהֵג אֶת בְּנֹתַי כְּשֲׁבִיּוֹת חָרֶב. לָמָּה נָחַבְאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר... וַיַּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיְעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה פְּשָׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי". בראשית ל"א כ"ו - ל"ו.

כל הלומד את פרשתינו מבין מיד מדוע זכה לבן לשמש כדוגמא ומשל לרמאי, זאת משום שכל חייו היו ברמאות ושקר. מתחילת הפרשה, כשרימה את יעקב והחליף לו את רחל בלאה, אחר כך כשהחליף את משכורתו של יעקב מאה פעמים, ואף בסוף הפרשה, כאשר יעקב לקח אבן והרימה למצבה ובניו לקחו אבנים ועשו מהם גל, ולבן לא הושיט יד ואף לא נקף אצבע, ובכל זאת היתה לו את העוז והתעצומות לומר (שם נ"א), "הִנֵּה הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ", שהוא זה שעשאם.

עם כל זאת, בכל אחד מהמקרים הללו היתה לו ללבן סיבה לשקריו, את רחל החליף בלאה, כי רצה שיעקב יעבוד אצלו עוד שבע שנים. את המשכורת החליף מאה פעמים, כי כל פעם ילדו צאנו כפי מה שסוכם שמגיע ליעקב, על כן ביקש לסכם אחורת, בכדי למנוע מעצמו את הפסדיו, ואף בפרשת המצבה והגל, שלבן התבזה שאין לו כח להרים אבנים אלו, אמר שהוא ירה את הגל והמצבה, לכסות על בושתו.

אלא שלפי"ז צריך הבנה מה עמד מאחורי דבריו הסותרים של לבן, שמחד גיסא הוא עומד ואומר ליעקב מדוע הוא גנב את לבבו וברח, ואילו הוא היה אומר לו שברצונו לשוב לבית אביו, היה לבן משלחו בשמחה ובשירים, בתוף ובכינור, והיינו, שהוא בשלום עמו, ומאידך גיסא לבן אומר ליעקב שיש לאל ידו להרע לו, אלא שה' הזהיר אותו לבל יעשה לו דבר, ואף לא ידבר אתו, והיינו, שתכלית רדיפתו אחריו ופגישתו זו היתה למלחמה.

וביאר ה'מלא העומר', שהיה כאן ויכוח הלכתי בין לבן ליעקב בדיני 'מצות הענקה', שהתורה מצוה כל יהודי שהיה לו עבד עברי, כאשר מגיע השנה השביעית בה הוא יוצא חפשי (דברים ט"ו י"ג – י"ד), "וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם. הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ", ומוסיפה התורה הבטחה לכל מי שיקיים מצוה זו (שם י"ח), "...וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". והנה כל דין זה של הענקה, הוא דוקא אם העבד לא ברח טרם זמנו, אבל אם העבד ברח לפני שנסתיים זמנו, הפסיד העבד את ההענקה והאדון הפסיד את המצוה ואף את ההבטחה על הברכה המיוחדת שתהיה לו.

לבן בא וטען ליעקב, שאמנם נכון ובבריחתו פטרו מחיוב הענקה, אבל יחד עם זאת הוא גם הפסיד אותו את הברכה המיוחדת מה', אלא שעל כך השיבו יעקב, 'כי עתה ריקם שלחתני', אין לך כל מקום לטעון שהפסדתיך את הברכה, שהרי אף אם הייתי מבקש ממך לשוב לביתי, לא היית נותן לי מאומה, ואם כן, פשוט שלא היית מתברך בברכה המיוחדת של מצוות הענקה.

איתא במדרש (ב"ר נ"ט ט'), אודות תשובתו של אברהם לאליעזר מדוע שלא יקח את בתו ליצחק, "א"ל אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מתדבק בברוך", ופשטות כוונת המדרש, שאין הברוך מעונין ורוצה להתדבק בארור, אלא שא"כ היה צריך להיות לשון המדרש 'איך ברוך מתדבק בארור', ולשון המדרש הוא 'אין ארור מתדבק בברוך', שמשמעותו שהחסרון הוא מצד הארור, ולא מצד הברוך [ולגופו של מדרש צ"ל, שאאע"ה אמר לאליעזר, שבכלל לא מתחיל רעיון כזה של שידוך, כי החסרון הוא בארור שאינו יכול כלל להתדבק בברוך]. ומבארים, שכוונת המדרש היא, שהיות והארור הוא צד הרע, והמציאות היא שהרע שונא לטוב, לכך לא שייך במציאות שיתדבקו ביניהם, וזאת מחמת החסרון בארור שיש לו שנאה כלפי הברוך, וכשנאת הרשעים לצדיקים.

ע"פ דברי המדרש הללו ניתן לבאר ב'דרך דרש' את ה'דין ודברים' שהיו בין יעקב ללבן, שהיות וכל השנים הצניע יעקב אבינו את צדקותו, שלבן לא ידע ממנה, אלא הוא הראה את עצמו ללבן, כ'אחיו אני ברמאות', על כן חשב לבן שאכן יעקב הוא 'חתן כלבבו', ו'מצא מין את מינו'. אבל אחרי שיעקב ברח וה' בא במראה הלילה אל לבן והזהירו לבל ידבר עם יעקב מטוב ועד רע, לפתע הבין לבן שיעקב חתנו אינו בדיוק כמותו, אלא צדיק נסתר, ועל כן ה' שומרו, ובא אליו בחלומו להזהירו עליו. על כן אמר לבן ליעקב, 'למה נחבאת', למה הסתרת את גדולתך וצדקותך ומעשיך הטובים, הרי אילו היית מגלה לי שאתה מהטובים והישרים, פשוט הוא שלא הייתי רוצה שתמשיך לגור עמי במקומי, כי רע שונא טוב ורשע שונא את הצדיק, ובשמחה ושירים, תוף וכינור הייתי משלח אותך ממני.

ולעומת זה, יעקב חשב שבמשך אותן עשרים שנה שהיה בבית לבן, הספיק לבן להסיר ממנו את המסוה ולהכירו בצדקותו, ועל כן, מיד עם יציאתו מבית לבן, יעשה לבן סעודה ושמחה גדולה על שסוף סוף נפרד מאותו טוב וצדיק שגר עמו שנים כה רבות, על כן חרד יעקב חרדה גדולה כשראה את לבן רודף אחריו ומבקש להחזירו, בחושבו, מי יודע כמה הושפעתי בבית לבן עד שאני כבר אינו נחשב בעיניו כצדיק, ואין לו בליבו עלי משום מעשי הטובים, ועל כך אמר בכאב, 'מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי', מהו הפשע והחטא שפשעתי וחטאתי כלפי בוראי ויוצרי [שהרי כלפי לבן הוא ידע היטב שלא פשע מעולם], שמחמתו אתה חושב אותי כרע ורשע, שבגלל זה דלקת ורדפת אחרי, ואתה רוצה את קרבתי.

והתשובה היא פשוטה, שבאמת יעקב נשאר בצדקותו, ואף כל אותן שנים רבות, שמר את כל התורה כולה, כפי שדרשו חז"ל עה"פ (שם ל"ב ה'), "...עִם לָבָן גַּרְתִּי...", ששמר כל התרי"ג מצוות, ולא למד ממעשיו הרעים, אלא כל מה שלבן רדף אחריו, היה מטעם שרצה את הע"ז שלו, שרחל בתו לקחה לו בכדי להצילו מעבירה, ולא ראה כל און ביעקב ולא עמל בו.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים - מודיעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

למרות שכמלאך הייתי,
בסופי לגהנום ירדתי.

שתים מהשלוש התרתי,
ובמנין העשרה נמניתי.

את שאהבתי לבסוף שנאתי,
וממנו נתקיימה ראייתי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת:הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה אן בפרש"י

מעשה רב

ראובן הוכיח את שמעון בפני רבים, על עבירה מסויימת מ'עבירות שבין אדם למקום'. שמעון, שלא אזר כח להתגבר ולהמנע מלהשיב למחרפו דבר ובכך לקנות את עולמו ולהיות מאוהבי ה', השיב לו בגערה ובקול רם, 'ואתה עברת על עון החמור הרבה יותר'.

לוי שהיה נוכח במעמד המביש, המתין עד שנרגעו הרוחות, ולאחר מכן ניגש לשמעון ושאלו, הכיצד הלבנת את פני ראובן, בכך שהטחת בפניו קבל עם ועידה ובקול רם, שהוא עבר על עון חמור הרבה יותר.

שמעון כלל לא הבין את שאלת לוי, ואמר לו, הרי הוא הלבין את פני תחילה, ובתגובתי אליו אודות העון החמור הרבה יותר, התכוונתי על 'עון הלבנת פנים', שהוא הלבין את פני ושפך את דמי ברבים.

זאת ועוד, טען שמעון, המתחיל במריבה עליו לדעת, שעקב כך עלולים להשיב לו כגמולו, וכל מה שיבוא בעקבות כך, הקולר תלוי בצוארו, כך שאין כל חסרון שהצלתי את נפשי כשהשבתי לו על כך.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

חילוקא דרבנן

כתיב (בראשית כ"ח י"ח – כ"ב), "וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה... והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים...".

עי' מנחות כ"ב א', "ר' אלעזר בן שמוע אומר, מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט, אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט". ולכאורה בפסוק מבואר, שאת האבן ששם מראשותיו, ממנה עשה יעקב מזבח.

וצריך ביאור!!!

מבין חידות

מהי ההלכה בהלכות 'קריאת התורה', הנלמדת מלשון יעקב אבינו בפרשתינו.

מעניינא דסדרא

אמר רבא, דבר תורה, עכו"ם יורש את אביו" (קדושין י"ז ב').

היכן מצינו בפרשתינו, דבר הסותר לכאורה להלכות ירושת עכו"ם.

לע"נ אבינו הכ"מ ר' **יוסף** בן החבר ר' אהרן דוד **קולמן** זצ"ל
רב ביהכ"נ "אהל מנחם" מודיעין עילית וראש כולל 'ברכת אריה'
נלב"ע כ"ג טבת תשע"א

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם במסחר בספרים יש לחשוש משום עשיית קרדום לחפור בו[1], או שמא זה נאמר רק על הלומד עצמו, שלא ילמד ויתפרנס מתלמודו.

הנה בכדי להשיב על שאלה זו, יש לברר כמה דברים: א, מהו הטעם שאסור להתפרנס מדברי תורה. ב, מהו ענין 'עשיית קרדום לחפור בו', שהמשיל בו התנא האיסור. ג, האם יש חילוק בין מוכר הספר עצמו לסתם מוכר ספרים. ד, האם שייך זכות ממונית על חידושי תורה.

טעם איסור נטילת שכר על דברי תורה

א) הנה באבות פ"ד מ"ה איתא, "ר' צדוק אומר, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם, וכך היה הלל אומר, ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם".

ומפרש הרע"ב, "ולא תלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה, כמו קרדום לחפור בה, שהעושה כן מועל בקדושתה של תורה... ומה שהתירה תורה לת"ח ליהנות מדברי תורה, הוא שתמכר סחורתו בשוק קודם כל אדם".

ומבואר שב' דברים הם גורמים להאיסור, א. שלומד תורה "כדי לעשות ממנה מלאכה". ב. שמזלזל ע"י זה בתורה. ואע"פ שפשוט שכל הלזזל בתורה גם כשאינו מתפרנס בזה אסור, מ"מ כאן אסור טפי, משום שעצם עיסוקו בתורה הוא למטרת זה, שמשתמש בתורה עצמה ע"מ לזלזל בה ח"ו.

טעם שהתנא המשיל איסור זה ב'קרדום'

ב) ועי' בתפארת ישראל שם, שכתב בטעם שנקט התנא 'קרדום', "נ"ל דלרבותא נקט קרדום, אע"ג דנפיש אגריה וזוטר פחתיה (כדאיתא ב"מ ב"מ ב'), ור"ל אפילו מרויח הרבה ע"י שתמפרנס מהתורה, והוא דבר שעי"ז כבודה נפחת רק מעט, אפ"ה אסור כשאפשר להתפרנס באופן אחר".

מעתה כשנובא לדון לענין מוכרי ספרים, אין בזה לא הענין שלומד תורה למטרת זה, ולא הענין של פחיתות כבוד התורה כלל, ואדרבה, פעמים מתרבה כבודה ע"י שהקונים מוזילים מהונם לרכוש ספרי קודש בממונם, וראה בשו"ת רב פעלים או"ח ח"ב סי' כ"ד, מש"כ בזה, ועכ"פ נצטרך לחלק אולי בין המחבר עצמו שמוכר ספריו לבין סתם מוכר ספרים [וע"ע מש"כ בעזה"י בגליון נ"א, ובגליון קי"ד, בתשובה ל'מעשה רב']

האם ניתן להתעשר ממכירת ספרי קודש?

ג) יעויין בפסחים נ' ב', "אריב"ל, כ"ד תעניות ישבו אנשי כנה"ג על כותבי סת"ם שלא יתעשרו, שאלמלי מתעשרין אין כותבין. ת"ר, כותבי ספרים תפילין ומזוזות, **הן ותגריהן ותגרי תגריהן** וכל העוסקים במלאכת שמים וכו' אינן ראוין סימן ברכה לעולם[2], ואם עוסקים לשמה, ראוין". פרש"י, "שאם יתעשרו לא יהיו עוסקין, ואם עוסקים לשמה, להיות המצוה מצויה לצריכין לה, ראוין, דהואיל ולשמה עושין לא יניחו בשביל עשרם", ולכאורה י"ל דענין זה שייך גם במוכרי ספרים [וכן במכון להדפסת ספרים][3] בזמנינו, שהרי הם בכלל תגרים למלאכת שמים, ואמנם אם יכוונו לשם שמים, אין מניעה שיתעשרו מזה[4].

האם למחבר ספר יש זכות ממונית על החידושי תורה שלו

ד) אולם בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ע"ה אות ד', נשאל בענין הסגת גבול בהדפסת ספרים[5], וכותב, "וראיתי לגאון מלבוב בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' מ"ד, שהאריך בזה, ופשיטא ליה דאסור וכו', ומה שלוקחין הסכמה וגוזרין שלא יפדיסו עד משך שנים, הוא להתיר להדפיס אחר כלות הזמן, אבל בלי הסכמה וגזירה אסור להדפיס ויש לו זכות עולמית. ואחר מחילת כתר"ה, אינני רואה התר לזה, דאף שהתורה דיליה, מ"מ כיון שנתן ללמוד, או מכר ספריו, ודאי בעין יפה נתן כדאמרינן בנדרים, משה רבינו נהג בה טובת עין וכו', ומהאי טעמא לוקחין הסכמה וגוזרין שלא יפדיסו כמתכונתו [רק] עד משך [כמה] שנים [שהוא רק בשביל שלא יזוק בגלל הוצאות שעלו לו, וכן שכר בטלה, אבל לא שיהא לו זכות עולמית].

ומש"כ דאם מחדשים איזה מלאכה, אינו רשאי אחר לעשות כמתכונתו בלי רשותו, ולא תהא תורה שלנו כשיחה בטילה שלהם. דזה אינו, דהתורה נאמר [בה], מה [אנו] בחנם אף אתה בחנם, ואין התורה קרדום לחתוך בה... ואף דפרושי דברי סופרים מותר ליטול שכר, כמבואר ברמ"א סי' רמ"ו, ג"כ רק שכר בטלה, אבל שיקח עבור זכותו מבלי טורח [אלא משום מחיר זכות תורתו]. מי התיר, ואף אם נאמר שמותר, אבל לאסור להדפיס עד שישלם עבור זכות [הרשות להדפיס], מי הוא האוסר. והתורה נמשלה למים, לשאוב בלי תשלומין...". הרי שלדעת ה'בית יצחק' אין זכות ממון למחבר על ספריו, כשם שאסור לו להשתכר במה שלמדל בע"פ, זולת שכר בטלה[6].

ועי' גם בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ס"א, דמשמע מדבריו, דשוה דין היתר נטילת שכר עבור ספרים, למה דמותר לקבל שכר על לימוד התורה, שהותר רק שכר בטלה, וא"כ י"ל ה"ה בנידו"ד יהיה מותר רק שכר בטלה.

דעת החת"ס אודות פרנסה מחידושי תורה

ה) אך ראה מש"כ בהגהות 'עקבי סופר' על שו"ת התעוררות תשובה ח"ד חו"מ סי' כ"ד, בהערה [מנכד המחבר, הגרע"מ שליט"א, בנו של גאב"ד ערלוי הגאון ר' יוחנן סופר שליט"א], שמעתיק לשון החת"ס בצוואתו: "אמנם חיבורים שלי אגדה ושמעתתא וספרי שו"ת שלי הכתובים, שייכים לבדם ליורש דאורייתא וכו', לא אוכל לעבורי אחסנתא, להתיש כח יורשי דאורייתא", ומבואר מלשונו שנתכוין גם להרווחת ממון [וכדהזכיר נמי האיסור שבהעברת נחלה, ע"ש], ומשמע מזה דלא ס"ל דזה כקרדום לחפור.

ומוסיף שם שובדא, שהכת"ס תינה לפני אביו את רוב דחקו, ואמר לו החת"ס שיזכה בכתבי יד של חידושיו, וימכור אותם לצורך פרנסתו, ומסר לו את מפתח ארגז הכתבי יד, ע"ש, וזה אא"ש דאזיל לשיטתו, שאין בזה איסור.

ומסיק שם בהערה הנ"ל, "ונראה, דאולי י"ל דרק המחבר עצמו[7] אין לו לעשות בתורתו קרדום לחפור בו ולהרויח בזה ממון, ויותר מסתבר לומר, דאין בזה משום קרדום לחפור בו, היות ואינו לוקח שכר על תורתו, אלא על מה שהשקיע ממונו וזמנו בהדפסתו".

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, איך לתרץ את הגמ' בסנהדרין ס"ג ב', דאסור לעשות שותפות עם עכו"ם, עם מה שכתוב (בראשית כ"ו כ"ח), "...תהי נא אלה בינותינו, בינינו ובינך, ונכרתה ברית עמך".

כן הקשו ב'מושב זקנים' מבעלי התוס' עה"ת, שכתבו שם, "ואבימלך שבע בגילולים שלו, מאחר שהאריך כ"כ בלשון, ולא אמר נשבע באלקים", נראה שכוונתם לומר, שאין לתרץ, דהתם שאני, שלא נשבע אבימלך בגילוליו, ויצחק ידע כן מתחילה, ע"כ לא נמנע מזה, דמאריכות הלשון "תהי נא אלה..." דהוא מיותר אם מדבר על שבועה באלקים, שהרי בשבועה שביקש מאברהם, אמר בקצרה (בראשית כ"א כ"ג), "ויעתה השבעה לי באלקים הנה", ומדשינה לשונו כאן, משמע שכוונתו לשבועה שונה.

ולולא דבריו, לכאו' י"ל, דמיירי כאן מהמשך השבועה של הברית שעשה עם אברהם אבינו, וכן משמע מדברי רש"י שכתב "תהי נא אלה בינותינו וכו', האלה אשר בינותינו מימי אביך, תהי גם עתה בינינו ובינך", ולפי"ז י"ל דע"כ לא נמנע יצחק מלהסכים עמו, כאשר כן עשה גם אברהם אבינו[8], ומשום שאבימלך הודה בפה מלא ב"הקב"ה הוא השליט בכל [כדמשמע בפסוקים לעיל בפרק כ'], וממילא אין החשש דאזיל ומודה לע"ז, שזהו טעם איסור כריתת ברית עם עכו"ם, כמבו' בסנהדרין ס"ג ב'.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איזה 'מנהג' ממנהגי ר"ה, מקורו מברכות יצחק אבינו.

בביאור הגר"א לשו"ע או"ח סי' תקפ"ג ס"א, על מש"כ שם הרמ"א "ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש", כתב, "תפוח, ע"ש (שה"ש ב' ג') ופריו מתוק לחכי, וכמ"ש כריח שדה, ומתרגמינן[9] חקל תפוחים, **והיה ב"ה כידוע**". והיינו, שכיון שברכת יצחק ליעקב היו בראש השנה, ע"כ אנו מזכירים זכות הברכות, ע"י שאנו עושין זכר באכילת התפוח, שמזכיר את הרֵיח 'גן עדן' שהרֵיח יצחק בבוא אליו יעקב, באשר המשיל אותו כריח שדה תפוחים, כמ"ש (בראשית כ"ז ס"ז) "ראה ריח בני כריח שדה...". והגם שברש"י לעיל (שם ט') מבואר שזה היה בפסח[10], ומקורו בפרקי דר"א פרק ל"ב, נוקט הגר"א כדעת הזוהר (רעיא מהימנא, אמור, צ"ט ב') שאומר "ביומא דר"ה נפיק יצחק בלחודיה, וקרי לעשיו לאטעמא ליה תבשילין", ומבואר שהיה בר"ה.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בגיטין (כ"ב ב'), "אין קיום הגט אלא בחותמיו", היכן יש מקור לדין זה בפרשתינו.

התשובה היא, מהנאמר בפרשתינו (כ"ז ל"ג), "ויחרד יצחק חרדה וגו' בן ברוך יהיה", דהנה איתא בב"ר (ס"ז ב'), "אמר ר' אליעזר[11], אין קיום הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו, לא נטל את הברכות, תלמוד לומר, גם ברוך יהיה".

ועוד מצינו לר' אליעזר בב"ר (שם י"ב), שהוסיף ללמוד כן מפסוק נוסף בפרשתינו (כ"ח א'), "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו", "אמר ר' אליעזר, אין קיום הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו לא נטל ברכותיו, ת"ל, ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו".

ובנוסף לכך מצינו שהוסיף ר' אליעזר ללמוד כן גם מפסוק נוסף בפ' וישלח (ל"ג כ"ט), "ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך", ובב"ר (ע"ח י"א), "אמר ר' אליעזר, אין קיום הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר שאלולי שרימה יעקב אבינו את אביו לא נטל הברכות תלמוד לומר אחי יהי לך אשר לך".

ויעוין ביפה תואר בביאורו לב"ר (ס"ז י'), שעמד לפרש, מדוע הוצרך ר' אליעזר לכפול דבריו ג' פעמים. ותירץ, דבתחילה כשאמר יצחק 'גם ברוך יהיה', סבור היה יצחק שלא שמע זאת יעקב, שהרי אמר כן לפני עשו, ולכן כעת חזר יצחק לומר זאת גם בפני יעקב בעצמו. ועוד, דבתחילה היה זה ע"פ הדיבור ששרתה עליו שכינה, ודילמא יהא יעקב סבור שלא היה ליבו של יצחק אביו שלם לברכו בברכות אלו, לולי שרימה בו, לכן חזר הכא יצחק לקיים הברכות בידו של יעקב בלב שלם.

ולענין מה שחזר ר' אליעזר על דבריו בפעם הג', כתב היפה תואר בפ' וישלח (ב"ר ע"ח י"ד), די"ל דבב' פעמים שבפרשתינו, היה קיום הברכות מצד יצחק, אבל בפ' וישלח בא קיום הברכות מצד עשו עצמו, שהודה לו ליעקב על הברכות, ומעתה אין לו לעשו אפילו פתחון פה.

נמצא שקיום הברכות נעשה ב' פעמים, הא', קיומו מצד יצחק כלפי עשו. הב', קיומו מצד יצחק כלפי יעקב. הג', קיומו מצד עשו כלפי יעקב[12].

תשובה ל"מענינא דירחא"

בתשובה לשאלה, איזה דבר נהגו להזכיר ב'קידוש לבנה', למרות שמקור הדבר נמצא רק לענין ל'קידוש החודש'.

המדובר הוא, במה שמזכירים בקידוש לבנה, "דוד מלך ישראל חי וקים"[13]. דהנה מקור דבר זה מבואר בר"ה (כ"ה א'), "אמר ליה רבי לרבי חייא, זיל לעין טב וקדשיה לירחא, ושלח לי סימנא, דוד מלך ישראל חי וקים".

וביאור הדברים (ע"פ לישנא בתרא ברש"י, ד"ה זיל, ומורי פירש וכו'), דהיות ובמקומו של רבי היתה גזירה שלא לקדש החודש, לכן שלח רבי את ר' חייא, לקדש החודש במקום אחר, וכדי שלא יגלו האוייבים מטרת שליחותו של ר' חייא, ביקש רבי שלא ישלח לו דברים מפורשים בענין הלבנה, אלא רק בדרך רמז בעלמא, 'דוד מלך ישראל חי וקים'.

והטעם שבחר רבי בסימן זה, פרש"י, משום דמלכות בית דוד נמשל ללבנה.

ולכאורה לפי"ז, אין כל טעם לומר ב'קידוש לבנה', שהרי מקור הדברים הוא במה שביקש רבי מר' חייא לשלוח לו בענין 'קידוש החודש', וא"כ יש לתמוה, וכי כל מה שמזכירים כך בקידוש לבנה, הוא 'זכר' לקידוש החודש שהיו צריכים לשלוח דברים אלו בדרך רמז[14].

ואולם, לפי' קמא ברש"י שם[15], באמת לא ביקש רבי מרבי חייא שישלח לו כן בדרך רמז מחמת חשש מן האויבים, אלא לכתחילה ראה שבמילים אלו מתבטא היטב ענין התחדשות הלבנה, ומעתה שפיר יש שייכות לומר כן גם בקידוש הלבנה תמיד.

והטעם שבדברים אלו יש משמעות להתחדשות הלבנה[16], מבואר במהרש"א בח"א לסנהדרין (ל"ח א'), ד"ה אין ב"ד), ע"פ המבואר במדרש לקח טוב (בראשית פ"ט ח'), ד"יהודה' בגימטריא שלושים, כנגד שלושים מלכים שיציאו ממנו, "מן אברהם עד שלמה, ט"ו דורות, ...אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, ושלמה, הרי ט"ו, ומן שלמה עד גלות יכניה, ט"ו, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, ואמציה, עזריה[17], יותם, אחז, יחזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו, יכניה[18], לכך נמשלה מלכות יהודה כְּיָרֵחַ, שנא' כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם (תהלים פ"ט ל"ח), כשם שהוא עולה ומתגבר עד ט"ו יום, ועוד חוזר ומתכסה מעט מעט עד ט"ו ימים, כן מן אברהם עד שלמה ט"ו, ומכאן ואילך ט"ו עד הגלות הראשון בימי יהוכין מלך יהודה, ולכך עולה חשבון יהודה שלשים"[19].

הרי שיש דמיון בין מלכות בית דוד, לבין הלבנה, דכמו שהלבנה מתגדלת והולכת עד ט"ו בחודש, ואח"כ מתמעטת והולכת עד יום השלושים, כך מלכות בית דוד, מתחילה נתחזקה המלכות עד שלמה המלך, שבזמנו הגיעה מלכות בית דוד לשלימות תפארתה, ואח"כ נחלשה, עד שהגיעה לימי יכניה, שהיה קטן בממשלת יהודה מכולם.

ומעתה ניחא שאומרים 'דוד מלך ישראל חי וקים' בקידוש לבנה, לרמז דכשם שעתידה מלכות בית דוד להתחדש, כך הלבנה תתחדש להיות כאור החמה, שהרי נמשלו זה לזה, וכן לאידך גיסא, כשם שהלבנה עתידה להתחדש, ויהא אורה כאור החמה, ולא יהא בה שום מיעוט, כך מלכות בית דוד עתידה להתחדש בענין זה, שלא יהא שום מיעוט במלכות, אלא כשלמה בשעתו.

וזהו כוונת הרמ"א בסי' תכ"ו ס"ב, שכתב, "ונוהגין לומר 'דוד מלך ישראל חי וקים לבנה', אף שרבי אלעזר אומר, שלא יברכ[20] אלא בחודש, ומ"מ נוהגין לומר 'דוד מלך ישראל חי וקים לבנה', דמשמע דבר הנהגה בעלמא, ולא מקרי ברכה לבטלה, ומ"מ אין לברך אלא בחודש, ומ"מ אין לברך אלא בחודש, ומ"מ אין לברך אלא בחודש

חי וקיים', שמלכותו נמשל ללבנה, ועתיד להתחדש כמותה", ומשמע שבא גם לפרש, דזהו שאומרים בברכת הלבנה, "וללבנה אמר שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסי בטן, שהם עתידים להתחדש כמותה...", דהיינו מלכות בית דוד, שעתידה מלכות זו להתחדש, כמו הלבנה שעתידה להתחדש ולהיות אורה כאור החמה.

ועל פי האמור, כתב בספר 'שלמה חדשה' (להגר"ש סבוול זצ"ל מדווינסק[20], בהפטרה לפ' חיי שרה), דשורש המילים 'דוד מלך ישראל חי וקים', מן הכתוב ("מ א' י"א), "ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם", דלכאורה יש לתמוה, דלא מצינו בשום מקום שיאמרו למלך שיחיה לעולם.

אלא בהכרח שהיה בכוונת בת שבע, לרמז לדוד, שלמרות שעתידה מלכותו שתתמעט ותלך, אבל אח"כ תחזור ותתחדש כלבנה, וכמו שנאמר (תהלים שם) 'כירח יכון עולם'.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "פיכל [שר צבא אבימלך]".

דמות הקשורה: בראשית כ"ו כ"ו, "וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ".

הגעתי ממקום מקולקל[21] – שפיכל הגיע מארץ גרר, שהיה מקום מקולקל במים.

שפיכל הגיע מארץ גרר, מפורש בקרא (בראשית כ"ו כ"ו), "וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ".

וארץ גרר היה מקום מקולקל במים, כדאיתא במדרש הגדול שם כ' (עמ' תנ"ד), ולכך היו שם תמיד מריבות על הבארות והמים.

וע"ע במדרש שם, שלמרות שהמקום היה מקולקל במים וגם השנה היתה שנת צצורת, בכל זאת, בכל מקום שיצחק נטע וזרע וחפר בארות, הצליח. וזאת משום שיצחק עשה רצון קונו, לכך המקום השלים רצונו. כיון שראו הפלשתים והגררים כן, עשו עמו מריבה וגזלו את הבארות שחפר.

שעליו לא גזרו כחלל – שלמרות שארץ גרר היא בחוץ לארץ, בכל זאת לא גזרו עליה טומאת ארץ העמים, שיש בה דינים שהיא כטומאת חלל.

שחז"ל גזרו טומאה על חו"ל, ונקראת 'טומאת ארץ העמים', כדאיתא בשבת ט"ו א', "...שמונים שנה עד שלא חרב הבית, גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית...".

וטומאת ארץ העמים יש בה דינים שהיא כטומאת חלל, שכפי שהנטמא בחלל – מת, טמא שבעת ימים, כמפורש בקרא (במדבר י"ט ט"ז), "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחַלְל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים", כך גם מי שנטמא בטומאת ארץ העמים, טמא שבעת ימים כנוגע בחלל, וכפי שפסק הרמב"ם בפ"י מהל' טומאת מת ה"ח [ובגדרי דיני טומאת ארץ העמים, עיין ברמב"ם שם בכל הפרק].

ולמרות גזירתם זו של חז"ל בכל המקומות, בארץ גרר לא גזרו כן, כדאיתא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א (ט"ז ב), ובב"ר ס"ד ג' ע"פ גרסת הרד"ל.

וטעם הדבר מדוע לא גזרו כן על ארץ גרר, איתא בירושלמי שם, "מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגרריקו, רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי מפני שנוויה רע". וביאר בפני משה, שקושיית הגמ' מדוע לא גזרו טומאת ארץ העמים על הרוח שבגרריקו, שהוא מקום הסמוך לגבול, ותירצו, מפני שמקום זה נויהו רע, ולכך לא רגילין להלך שם. וכן בב"ר שם ע"פ גרסת הרד"ל "מפני מה [לא] גזרו על הנוה שבגרדיקי מפני שהוא נוה רע".

וגרדיקי או גרריקו הוא גרר, כן מפורש בב"ר שם "ויולך יצחק אל אבימלך גררה לגרדיקי". ובמתנות כהונה שם הביא שכ"כ הערוך, וזאת מדברי התרגום יונתן שתרגם "גררה" - "גרדקי" [אכן בתרגומים שלפנינו ליתא].

ובעיקר דברי הירושלמי וה"ר הללו, שלא גזרו טומאת ארץ העמים על ארץ גרר, קשה, מהיכי תיתי לומר שיגזרו גזירה זו על ארץ גרר, שהיא חלק מארץ ישראל [ויבואר ע"פ הדברים דלהלן].

אכן יש לציין, שכל דברינו אלה הם לגרסת הרד"ל במדרש, אך בגירסה שלפנינו על המדרש איתא, "מפני מה *גדז* על הנוה שבגרדיקי, מפני שהוא נוה רע". וכן למדו המתנו"כ והמהרז"ו. ולפי גרסא זו יתבארו דברי המדרש כך, מדוע אכן גזרו טומאת העמים על גרר, הרי היא חלק מארץ ישראל. ולכך מתרץ המדרש, "מפני שהוא נוה רע", כדי שלא יגור בה אדם. ע"פ המהרז"ו.

ואת דברי הירושלמי שלכו"ע הגירסא שם היא "מפני מה *לא* גזרו", מבארים לנו רבותינו, שהרי גרר היא ארץ ישראל, אם כן מדוע לא גזרו עליו דיני תרומות ומעשרות ושביעית, ועל כך מתרץ הירושלמי "מפני שנוייה רע", שלא רגילים לגור בה. ע"פ המהרז"ו.

ובדרך נוספת מבאר היפה תואר שם, שקושית הגמ' היא מדוע לא גזרו טומאת ארץ העמים על גרר, שהרי גרר סמוכה לגבול ומצידו השני של הגבול הוא חו"ל, אם כן יש מקום לגזור שם כדי שלא יחליפו ביניהם לבין המקום שמעבר לגבול. וע"כ תירצו, שכיון שהוא מקום רע, לא רגילין לגור שם ולכך לא חששו.

והוסיף היפה תואר לבאר בדרך אחרת, שגרר היא אכן בחו"ל ולכך ברור שגזרו עליה טומאה, רק שאלת הגמ' היא, מדוע לא גזרו עליה תרומות ומעשרות ושביעית כארץ ישראל, כדי שלא יטעו בין גרר לארץ ישראל. וע"כ תירצה הגמ', שכיון שהוא מקום גרוע ולא גרים שם, לא חששו.

אך כל דעות אלו הם דלא כביאור הגר"א בירושלמי שם, שכתב להדיא, שקושית הגמ' היא, מדוע לא גזרו על גרר טומאת ארץ העמים.

וכן מצאתי כעת בפירוש הר"ש סיריליאו שם, שכתב, "מפני מה לא גזרו על אותה הרוח. שלא לילך כהנים שם משום ארץ העמים, כיון שלא כבשוה עולי מצרים, ומשום דאמרינן לעיל דאשקלון אע"ג דלא כבשוה לא אלו ולא אלו ואפילו הכי טהרו אוירה, משו"ה קא בעי אץ על רוח שבגרדיקי, דאשקלון לפעמים הולכין לשם להביא ממנה תבואה ליישבים בארץ, דאשכחן ברבי פנחס בן יאיר, ודמיא לדרך עולי בבל כדלהלן, אבל דרך גרדיקי אמאי לא גזרו".

משנה הייתי לצדיק שנענש – שפיכל היה משנהו של אבימלך מלך גרר, ואבימלך נקרא צדיק, והוא ענוש.

שפיכל היה משנה של אבימלך, שמלבד מה שהיה שר צבאו של אבימלך, כמפורש בקרא וכדלהלן, עוד היה גם משנהו, כדאיתא במדרש שהובא בילקוט מעם לועז (בראשית כ"א כ"ב, פרשת וירא, פרק ד' ד"ה התורה).

שאבימלך נקרא צדיק, כפי שהתורה כתבה שהוא אמר על עצמו (שם כ' ד'), "וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֲלֵיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג", וכפי שביאר החזקוני שם, "סרסהו, הגם גוי צדיק תהרוג".

עוד מצאנו, שלא רק שאבימלך העיד על עצמו כן, אלא אף בחז"ל כתבו עליו שהיה צדיק, כדאיתא במדרש תהלים ל"ד א', "...לכך נאמר לדוד בשנותו את טעמו [לפני אבימלך]. וכי אבימלך היה שמו, והלא אכיש היה שמו, אלא שהיה צדיק כאבימלך[22]...", וכן פירש רש"י בשם 'מדרש אגדה'.

וע"ע באב"ע בראשית כ' ב', שכתב עליו 'שהיה צדיק יותר מפרעה'[23].

גם מצאנו שנקרא אבימלך חסיד, שבמדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרתי), ובמדרש שכל טוב (בראשית כ' ט"ו) איתא, "אבימלך חסיד שבאומות היה".

אכן מצאנו שאבימלך נקרא רשע, שבב"ר ס"ד ב' איתא, שדורשים על אבימלך את הפסוק (משלי י' ג'), "...וְהַוַּת רְשָׁעִים יֶהְדֹּף", שהיה רשע. וכן להדיא בתנחומא וירא י"ד, "אברהם התפלל על אבימלך הרשע...". וכן שם בלק ח'. ונקרא גם חוטא, שבקה"ר ב' א' [כ"ו] דורשים עליו את הפסוק (קהלת ב' כ"ו), "...וְלַחוֹטֵא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס...", שהיה חוטא.

ואבימלך נענש כאשר לקח את שרה, שלקה בעיצורי, כמפורש בקרא (בראשית כ' י"ז - י"ח), "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ. כִּי עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם", וע"ע בב"ר מ"א ב' ונ"ב י"ג, שאף לקה בצרעת.

ועלי התפלל הצדיק הנקדש – שעל פיכל התפלל יצחק אבינו, שהיה צדיק ונקדש לקרבן לה'.

שיצחק התפלל על פיכל, כדאיתא בב"ר ס"ד ט', וביתר ביאור במדרש הגדול (תולדת, כ"ו כ"ו, עמ' תנ"ה), שלאחר ואבימלך ופיכל שלחו את יצחק מהם, עלו בהם חבורות ופצעים, ובאו אצל יצחק (לשון המדה"ג), "לבקש עליו רחמים כשם שעשה לו אביו", והיינו שיצחק התפלל על אבימלך ופיכל, וביקש עליהם רחמים שיתפרנו ממכותיהם אלו.

וע"ע בתרגום יונתן שם כ"ו כ"ו, אודות מה שאירע בגרר לאחר שיצחק שולח משם, "כד נְפַק יִצְחָק מְגָרָר, אִתְיַבְּשָׁן בֵּירֵיהוֹן, וְאִילָנֵיהוֹן לָא עָבְדוּ פֵירִין, וְאַרְגִּישוּ דְּבָגִין דְּתָרִיכוּ יְתֵיהּ הֲוָה לְהוֹן כָּל דָּא, וְאָזַל אֲבִימֶלֶךְ לְוָתֵיהּ מִגְּרָר, וְאִתְקָרֵי בְּרַחֲמוֹי לְמֵיזַל עִמֵּיהּ וּפִכֹּל רַב חֵילֵיהּ (תרגום: וכאשר יצא יצחק מגרר, התייבשו בארותיהם ועציהם לא עשו פירות, והרגישו שבעבור שגרשו אותו היה להם כל זה, וילך אבימלך אליו מגרר, ודחק באוהביו ללכת עמו ופיכל שר צבאו)". וכתב שם בפסוק ל"א, "...וְצַלֵּי עֲלֵיהֶם יִצְחָק וְאִתְרְוָוחוּ... (תרגום: ויתפלל עליהם יצחק ונסתייעו...).

ושיצחק הוקדש, מבואר בב"ר ס"ד ג', וכפרש"י שם ב"ר ב', שמטעם זה ה' אמר ליצחק שלא ירד מצריימה, היות והוא הוקדש לעולה.

על האחד ממני ראיה – שמפיכל יש ראיה על אבימלך שנקרא אחד, וכדלהלן.

שאבימלך נקרא אחד, כפי שהתורה כותבת שהוא העיד על עצמו (בראשית כ"ו י'), "וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כְּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם", ואמרו חז"ל (עי' במד"ר י' ה', מדרש אגדה ומדרש לקח טוב שם, ובפרש"י שם), ש'אחד העם' הכוונה, המיוחד שבעם, והיינו המלך. ובתרגום יונתן כתב להדיא "כְּזָעֵיר פּוֹן שְׁכִיב מַלְכָּא דְּמִיחַד בְּעַמָּא" (תרגום: המלך שהוא המיוחד בעם).

והטעם שהמלך כמעט נכשל ברבקה, אחר והיא היתה יחד עם יצחק, מורה על ב' משמעויות, גם המיוחד שבעם וגם הפשוט שבעם, לכך דוד השתמש בלשון זו ששאול ביקש שכונתו על הצד השלילי, שהוא הפשוט שבעם, אך האמת היא שדוד כבר מאותה תקופה התחילה הנהגת מלכותו בכל אורחותיו, לכך השתמש בלשון זו שיש לה אף משמעות של מלך.

25 ומה שמצאנו בשפטים י"ג כ', "וַיֹּאמֶר אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה". שמנוח נקרא בלשון אחד, ולא יידוע לנו על מלכותו.

כבר התבאר טעם הדבר במבמ"ר י' ה', "לפי שלא היה בדורו כיוצא בו", לכך נאמר עליו לשון 'אחד', שהוא שאין המורגל על מלכים.

ומלבד זאת, יש לחלק בין לשון 'אחד העם', ללשון 'איש אחד'.

26 עי' ב"ק צ"ב א', שדרשו את כפל הלשון בפסוק (בראשית כ' י"ח), "עֹצֶר עָצַר", שאפילו תרגוולת של בית אבימלך, לא הטילה ביצתה.

27 וחשבון השנים הוא, שהרי מעשה שרה עם אבימלך, היה קודם לידת יצחק, ומעשה רבקה עם אבימלך היה לאחר שנולד הנערים, ומעשה מכירת הבכורה, שבאותה שעה עשו כבר היה בן ט"ו שנה, ומיד באותה שנה הרעב. כן פשטות הפסוקים וכך למד בסדר הדורות ב"א קכ"ג. נמצא שמעט יותר מששים שנה עברו ממעשה שרה ועד שנולדו יעקב ועשו, שהרי יצחק היה בלידתם בן ששים, ועוד ט"ו שנה עד שגדלו, הרי זה למעלה משבעים וחמש שנה.

ושנים רבות תמהתי וחיפשתי רבות במדרשים ובמפרשים, היכן היו יעקב ועשו בזמן הרעב, שהרי אם הלכו יחד עם הוריהם לגור בגרר, וכפשטות הפסוקים שהוא ישב שם, והיינו התגורר במקום מס שפחתו, קצת קשה לומר שבאו זוג עם ב' נערים, ובזה אומרים עד עצמם שהם אח ואחות, אע"כ מהיכן הילדים. ומאידך לומר שהשאירו אותם תקופה ארוכה של רעב בביתם, לא כ"כ מסתבר.

ואולי ניתן לבאר ע"פ דברי הב"ר ס"ג ט', שכל י"ג שנה היו יעקב ועשו מהלכים לבית הספר, לאחר י"ג שנה, זה הלך לבתי מדרשות וזה הלך לבתי עבודה זרה, נמצא שבאותן שנים יעקב היה אצל שם ועבר ולמד מתורתם (וע"ע בספר הישר, פ' תולדת, עמ' קי"א, ד"ה בעת ההיא, שפשטות הדברים שבאותה העת היה יעקב בבית שם ועבר), א"כ יתכן והם גם נסקו לו כדי מחסורו [הישיבה עם פנימיה הראשונה בעולם], ואילו עשו היה יוצא בכל יום לצוד כאומנותו. ואכתי צ"ע.

והידוע ביאור בדבר זה, נודה לו אם יודיענו, להגדיל תורה ולהאדירה.

28 ומה שלא למד מהמעשה עם שרה, בפשטות צריך לומר שהיות ועברו שנים כה רבות, יותר משבעים וחמש שנה! מדוע עליו לחשוש עוד ממעשה דומה. מה גם שיתכן מאוד ובמשך השנים שעברו הוא כבר הספיק לחטוא בעוונות דומים, ולא אירע לו דבר, לכך לא חשש לנסות לעשות דבר מה עם רבקה, ואכתי צ"ב.

ועיין בסמוך שהבאנו מי שלמד, שהעונש שקיבל אחרי שלקח את שרה, היה צרוב בזכרונו היטב, ומחמת כן חשש ופחד לקחת את רבקה, לכך רק חשב לקחתה, ובפועל לא לקחה, וכפשטות הפסוקים, שארכו הימים שיצחק ורבקה התגוררו במקום, וכמעט הוא לקחה.

29 ובעצם זה שעיניהם נקראו 'אבימלך', אין כלל ראיה שמדובר באותו אישיות, היות וכל המלכים בגרר נקראו 'אבימלך', וכדאיתא ברש"י תהלים ל"ד א', כפי שכל מלכי מצרים נקראו 'פרעה' (ע"פ זוה"ק ח"ב, דף י"ט ב', פרשת שמות, "אמר רבי יצחק אמר רבי יהושע, בא וראה, כל מלכי מצרים פרעה שמם...". עיי"ש.

אכן יש לציין לדברי ספר הישר (פ' חיי שרה, עמ' ק', ד"ה ויהיה לתקופת השנה), שלמד שאבימלך לא האריך ימים כה הרבה, אלא בנו שנקראה כשמו הוא זה שעמו היה המעשה עם רבקה, שכתב, "ויהי לתקופת השנה, וימת אבימלך מלך פלשתים בשנה ההיא, בן מאת שנה ושלש ותשעים שנה הימים, וילך אברהם עם אנשיו ארץ פלשתים, וינחמו את בל בית אבימלך וכל עבדיו, ויפן וישב אל ביתו. ויהי אחרי מות אבימלך, ויקחו כל אנשי גרר את בנמלך בנו, והוא בן שתים עשרה שנה, וימליכוהו תחת אביו, ויקראו את שמו אבימלך כשם אביו, כי כן משפטם לעשות בגרר. וימלוך אבימלך תחת אבימלך אביו וישב על כסאו".

30 **עוד בענין פיכל,** בב"ר נ"ד ב' וס"ד ט' הובאו ב' דעות בשמו, דעת ר' יהודה, שפיכל היה שמו, ודעת ר' נחמיה, שהוא דרשה של "פה שכל צבאותיו נושקים לו על פיו". ובעץ יוסף בנ"ד ב' ביאר, שמחלוקתם היא האם פיכל הוא שם עצם - שמו הפרטי של האדם, או שהוא שם תואר - שם משמקיף את תפקידו. והוסיף לבאר את דעת ר' נחמיה, "שעל ידו היתה הנהגת כל המדינה". וכע"ז כתב בס"ד ט', "אינם יוצאים למלחמה כי אם על פיו", והוא כעין דברי רש"י שם, ובמהרז"ו הביא בשם היפה תואר, "מנהג בארץ קדם, אשר כל המקבל משרה ושררה מידי השר הממונה לחלק את השררות לעבדי המלך, נושק את ידי המלך". ובמתנות כהונה ביאר בפשוטו, "כלומר כל הפיות היו נושקין אותו". וכע"ז נמצא ברבותינו הראשונים, שהיה אהוב על כל עבדי אבימלך.

במהרז"ו נ"ד ב' ביאר את מחלוקתם באופן קצת שונה, שהרי כל מלכי גרר נקראו בשם 'אבימלך', אם כן אולי יתכן ואף כל שרי הצבא נקראו ונתכנו בשם פיכל, שהרי אבימלך שהיה עם רבקה, אינו אבימלך שהיה עם שרה [ודלא כמדרשים שהבאנו לעיל], וכמו שבאותם שנים רבות שעברו אבימלך עם שרה, ההחלף המלך, יש מקום לומר שגם ההחלף שר הצבא, שהרי דבר רחוק הוא שבדיוק שני שרי הצבאות שהיו לשני המלכים נקראו בשם פיכל, ולכך אומר ר' נחמיה שפיכל הוא שם שנקראו בו כל שרי הצבאות למלכי גרר, ולכך בשני המעשים שהיו עם שני מלכים נפרדים מוחזר שפיכל היה שר צבאם, כי פיכל אינו שמו של שר הצבא, אלא כינוי של העומד בראש הצבא. אך ר' יהודה חולק וסובר שפיכל הוא שמו של שר הצבא שעמד בזמן אבימלך שבימי שרה, וזכה להאריך ימים רבים ולהשאר בכוחו וגבורתו, מעמדו ותפקידו, עד למעשה יצחק.

ביאר בספורנו, "שהיה חושב שלא יצטרך לשאול את פיך ולדעת רצונך בזה, שלרוב מעלת המלך ייטב בעיניך בלי ספק להשיאו את אחותך".

ולפי זה יש לבאר את הפסוק בש"א כ"ו ט"ו, שדוד אמר לאבנר, איך לא שמר היטב על שאול, עד כדי שדוד יכל להגיע עד לשאול ולקחת את החנית וצפחת המים מראשותיו של שאול, ודוד אמר שם על עצמו, "כִּי בָא אַחַד הָעָם לְהַשְׁחִית אֶת הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיךָ", ובאותו זמן, הרי דוד הרבה לנסות לשכנע את שאול שאינו מורד בו כלל, ואינו רוצה ברעתו, ובודאי שלא רצה להעלות את חמתו של שאול, אם כן לא יתכן ודוד ישתמש בביטוי 'אחד העם' המיוחד למלך על עצמו, כאשר בדבריו אלו, לא זו בלבד שלא ישכך כעסו של המלך, אלא יגבר כעסו ותתעורר חמתו, שהרי אין לך מורד במלכות יותר ממנו.

בבעל הטורים ביאר שאכן כוונת דוד היתה על עצמו, ולכאורה דבריו צריכים ביאור מהטעמים האמורים[24].

ויעויין בחזקוני שביאר, שפשטות לשון 'אחד העם', משמעותו אחד מבני העם, הן גדול הן קטן, ולכך מבאר שזה מה שדוד אמר לאבנר, שאחד מהעם הגיע עד לשאול, ואדרבה מפסוק זה של דוד מוכיח החזקוני שלשון זה הוא גם על אנשים פשוטים[25]. וכ"כ ברמב"ן כ"ו א' ד"ה וטעם, שהכוונה אחד מאנשי הארץ.

אכן בתרגום ירושלמי למד, שאחד העם הכוונה הפשוט שבעם, וכך תרגם "חד טליא", ויתכן שכוונתם, שאבימלך אמר שאחד מפשוטי העם כמעט נכשל ברבקה, וביקש בדבריו אלו להוציא עצמו מהחשד שהוא היה עלול להכשל.

שרצה אף את הכלה – שמפיכל יש ראיה על אבימלך שהיה בימי אברהם, שהוא אבימלך שהיה בימי יצחק, שרצה ליקח גם את החמות – שרה, וגם את הכלה – רבקה.

שאותו מעשה שהיה עם אברהם ושרה בגרר, היה גם עם יצחק ורבקה באותו מקום. מעשה אברהם, כמפורש בקרא (בראשית כ' ב' – י"ח), שאברהם גר בגרר, ואמר על שרה אשתו שהיא אחותו, ואבימלך שלח ולקח את שרה, וה' בא אליו בחלום הלילה ואמר לו שהוא ימות על מעשהו זה, וה' עצר בעד כל רחם בבית אבימלך, ונצטערו צער רב[26], ואבימלך החזירה לאברהם ונתן לו עוד צאן ובקר ועבדים ושפחות.

ומעשה יצחק, כמפורש ג"ז בקרא (שם כ"ו ו' – י), שיצחק ישב בגרר, ואמר על רבקה אשתו שהיא אחותו, ואבימלך רצה לקחתה, אלא שראה שיצחק נוהג עמה הנהגת בעל עם אשתו, לא אח עם אחותו, ואבימלך טען על יצחק מדוע אמר על רבקה שהיא אחותו, כאשר הוא כמעט נכשל בה.

ובשניהן, גם אצל שרה וגם אצל רבקה, המעשה היה עם אותו אבימלך שהיה מלך בגרר, שזכה להאריך ימים ושנים רבות על מלכותו, שבתחילה כמעט נכשל פעם ראשונה עם שרה, בכל זאת לא למד לקח, ולאחר שנים רבות, יותר משבעים וחמש שנה[27], שוב כמעט נכשל[28] במעשה דומה עם רבקה כלתה [ועיין לקמן מה שכתבנו בענין אריכות ימיו במלכותו].

ושני מעשיות אלו היו עם אותו אבימלך[29], והראיה לכך, איתא במדרש לקח טוב (שם כ"ו ו'), שהיא מפיכל, שבשני הפעמים שהתורה כותבת אודות אבימלך, מוזכר ששר צבאו היה פיכל, ומכאן ששני האבימלך הללו, אחד הם. ופיכל היה אצל שניהם. אצל אברהם, כדכתיב (שם כ"א ב'), "וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ אֶל אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה", וכן (שם כ"ב), "וַיְכָרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים", וכן אצל יצחק, כדכתיב (שם כ"ו ו'), "וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר צְבָאוֹ", כדאיתא במדרש הנ"ל, "ופיכול שר צבאו. למדך שהוא היה אבימלך שהיה בימי אברהם, כי הנה אומר, ופיכול שר צבאו, ושם אומר, ופיכול שר צבאו, הוא שאמר דוד (תהלים ל"ח כ'), וְאֹיְבֵי חַיַּיִם עָצְמוּ".

ובמדרשים רבים נוספים מצאנו שבשני המעשים היה זה אותו אבימלך. וכגון בבראשית רבתי (פרשת תולדת, כ"ו ז', עמוד 116), שהמדרש מבאר מדוע אבימלך לא נהג ברבקה בכשרה, מדוע את שרה לקח לביתו, ואילו את רבקה לא, ותירץ "כך אבימלך, על ידי שלקה על לקיחתו(ו) שרה, לכך לא לקח את רבקה". וכעין זה במדרש אגדה שם י', "ואבימלך לא רצה ליקח אותה, אע"פ שאמר אחותי היא, היה מתיירא שלא יארע לו כמו שאירע לו על אברהם אביו, שאמר על שרה אחותי היא, וכשלקחה עצר הקב"ה כל ביתו...".

וכן להדיא בב"ר ס"ח ז' שאותו אבימלך מזמן אברהם שכרת עמו ברית בשבועה, עדיין מלך בגרר בזמן שיעקב יצא מבאר שבע, שחשש שיעמוד עליו אבימלך ויאמר לו, "השבעה לי כשם שנשבע לי זקינך". נמצא שאבימלך האריך ימים במלכותו, למעלה ממאה עשרים ושלש שנה. שהרי מעשה אברהם עם אבימלך היה עוד לפני ששרה ילדה את יצחק וכדמפורש בקרא שם כ"א א', שלאחר מעשה אבימלך ח' פקד את שרה, וכפי שליצני הדור היו אומרים, ויצחק ילד את יעקב בגיל ששים, כמפורש ג"ז בקרא (שם כ"ה כ"ו), ויעקב ביציאתו מחרן היה בן ששים ושלש שנה, כדאיתא בסדר"ר ב' ומגילה כ"ז א' וכפרש"י ב"ר ס"ח ט', נמצא שעברו מזמן מעשה שרה ועד יציאת יעקב ממצרים, למעלה ממאה עשרים ושלש שנה.

עוד בענין פיכל, עיין בהערה[30].

סיפור ושאלה בציר

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

כנגד הגזירה הנוראה של 'ירידת הדורות', שבגינה נושבת רוח קרירות בלבבות, הממעטת את ההרגשים ומורידה את השאיפות, ובעקבותיה דורינו נראה בקלונו ובזיונו, הענין לנו הבורא מתנה נפלאה, בדמות המציאות של 'אכשר דרא', מעלות והידורים המצויים רק בדורינו אנו.

כנגד הירידה הכללית ביראת השמים, שהיא נותנת את אותותיה גם בעוסקים במלאכת ה', בכתיבת פרשיות התפילין והכנת ה'בתים', זיכה אותנו ה' בהידורים רבים עד אין מספר בחלק הטכני והמעשי של התפילין. היום לרוב רובם של הציבור ישנם תפילין מ'בחמה נסה', מעור אחד עם המעברתא, עם 'רביוע' ברמת דיוק וגימור של חלקי מילימטרים, ועוד כהנה וכהנה מעלות והידורים, שאבותיהם ואבות אבותיהם לא שיערום.

גם במצוות רבות אחרות זכינו ל'אכשר דרא', בימינו, כבמצות 'ארבעת המינים', שכמעט כל ילדון ואבטוט יש לו ד' מינים משלו. אותו אתרוג שגדולי עולם בדורות עברו ברכו עליו בשמחה ובהתלהבות, ולאחר מכן, כל בני הקהילה עברו כבני מרון, לזכות לברך ולנענע את הד' מינים לרגע קט, בדורינו אנו, אתרוג זה, אף אינו מגיע כלל לשווקים, ולא מנסים למוכרו אפילו בתורת 'כשר לברכה' עבור ילדים קטנים.

אחד הדברים המרכזיים ביהדות, שאפשר לומר שדורינו, דור חסר דעה זכה בו, ו'אכשר דרא', הוא המציאות הברורה בה כל אב שולח את בניו לתלמוד תורה, ועיקר שאיפתו היא, לראותם צומחים לתלמידי חכמים ומעלי תורה, ואף בסיום שנות התלמוד תורה, ממשיכים את תלמודם בישיבות קדושות לצעירים, על טהרת לימוד התורה בלבד, ולאחריהם בישיבות קדושות גדולות, בהם הם שוקדים על תחורה והעבודה, עד בוא עת נישואיהם, בשעה טובה ומוצלחת, ואף לאחריהם, כמעט לא ימצא מי שלא ימשיך לכל הפחות כמה שנים, ללמוד בכולל בוקר צהרים וערב.

זאת ועוד, שאף ה'בעלי בתים' של דורינו, הם אלו שזכו לגדול ולהתחנך בכבשנם הלוהט של הישיבות הקדושות, קיבלו את המשוגים הישיבתיים האמיתיים, אודות העיקר הגדול שיש לאדם בימי חלדו, והוא, עסק התורה, כאשר יקרה בעיניהם חשיבות לימוד התורה וצמלה, ובכל עת שיש להם מעט פנאי, מתרפקים הם על דפי הגמרא, וגומאים בצמא סוגיא אחר סוגיא, וכמעט לא ימלט מי שאינו קובע עיתים לתורה ברצינות, ואף מוסיף מידי פעם לתפוס לימוד רציני של כמה שעות ברציפות.

אם נשאל את הזקנים שה' הותיר לנו מהדורות הקודמים, אלו שעדיין זוכרים את שנות צעירותם, הם יספרו בצער כמה מועטים היו בחורי הישיבה בדורות האחרונים. למלמד אבן רובם כבולם שלחו את ילדיהם ללמוד קצת חומש ומשניות, אבל ליותר מזה, ללכת ללמוד בשיבה, לא עלה כלל על הדעת בלב ההורים. היתכן לשלוח נער צעיר למרחקים, מהיכן יסתדר ומה יאכל והיכן ילון, שאלות אלו שלא היתה להם כל תשובה הגיונית, יחד עם השאלה הגדולה והקשה יותר, שאם לא תהיה לו אומנות להתפרנס בה, איך הוא ימצא שידוך, ומהיכן הוא יפרנס את אשתו ובני ביתו, בהם יזכהו ה'.

גם אלו שעמלו לפרנסתם מבוקר ועד ערב, ביניהם כאלו שעמלו במלאכת כפיים המפרכת את הגוף, לא היה להם כל ערובה שעליהו לפרנס את בני ביתם בכבוד. רובם כבולם היו עניים מרודים, שאף לחם לא היה להם ד' מחסורם, בבחינת 'אביון מהודר' לצאת בו ידי מצות 'מתנות לאביונים'. ואם כך היה מצבם של העובדים המבהוך השכם ועד שעת לילה מאוחרת, לא ניתן כלל להבין מה היה קשיים דחקם ועניים של בני התורה, אלו שעמלו בתורה במסירות במשך כל ימיהם, בהתמדה ועצומה ובמצב תמידי של חוסר כל, כאשר לכל קשיים אלו הצטרף הקושי מהריחוק הגדול מבית ההורים, שבגיל שתים עשרה כבר גלו למקום תורה, ובמשך שנים רבות לא שבו לביתם גם לא בחגים, בכדי לראות את הוריהם ובני משפחותיהם.

במקומות החמים סבלו בחורי הישיבות מחום נוראי, חלקם כרכו על ראשם מגבת רטובה, בכדי שלא תטרף עליהם דעתם מהחום הנוראי השורר במקום, והחלק האחר גם אז זה לא עשו, וכך ישבו ועמלו בתורה. ואילו במקומות הקרים, סבלו בחורי הישיבות מקור נוראי חודר לעצמות, כאשר לרוב עוניים לא היה להם אפילו בגד ראוי ומחמם, וכך, מתוך קור נוראי ומקפיא, ישבו וחיממו את גופם בלהבת התורה הקדושה ועמל יגיעתה.

אותם בחורי ישיבה שהיו ישנים בחניות שבעיר, ובשינתם במקומות אלו, היו משמרים את החניות מפני הגנבים, בדרך כלל גם זכו לאיזה שארית של אוכל שהשאירו להם בעלי החנויות, אבל המתמידים הגדולים, אותם אלו שלא עזבו את בית המדרש, למדו עד כלות כל הכוחות, וכשהכוחות עזבום, נפלו שדודים על ספסלי בית המדרש, שעליהם ישנו קצר, עד אשר שוב התגברו כאריות וחזרו לתלמודם.

לפעמים, כשהגיעו מים עד נפש, ובחורי הישיבה ולומדי התורה היו מבינים שעוד מעט גופם חלילה יקרוס מחוסר תזונה, אך לא היה להם דבר בכדי להשקיט בו את רעבונם ולהשיב את נפשם, הם היו שומעים שיעור מתוק באיזה תוספות קשה, ובלהט הלימוד וההנאה ממנה, הם היו שוכחים כליל את מצבם ורעבונם, ומשביעים נפשם בלימוד התורה הקדושה והטהורה.

בדורינו, שבסייעתא דשמיא 'אכשר דרא', זוכים ללמוד בלא כל הנסיונות הללו של הענינות והרעב. לא ידוע כיום על ישיבה בה יש מחסור כל שהוא בענייני העולם הזה, בלי בתי המדרש ממוזגים ומוארים באור יקרות, ומודים במבנים שאינם דולפים, יש להם בסמוך דירות למגורים ואפילו חדר אוכל בו הם יכולים לאכול לשובע נפשם.

מטבע הדברים הוא צריך להיות, שבדורינו אנו, כמידת השפע ומילוי כל צרכי תלמידי הישיבות, כך יגדלו תלמידי חכמים מופלגים, השולטים שלטון מוחלט ב'נשים' ו'נזיקין' עם כל ה'רייד' הישיבתי, ויחד עם זאת, ידם נטויה בכל הש"ס והשולחן ערוך ושאר ספרים רבים וחשובים, אלא שהמציאות המרה היא, שככל שבחור משתמש ונהנה יותר מהשפע והנוחות שיש לו בישיבה, כך מתרחק הוא מלעלות ולגדול בתורה ומהלוסיף מדות טובות, ובהנגזתו זו הוא מפקיע את עצמו מלהיות מאותם אלו שעתידים לצמוח תלמידי החכמים של דור המחר.

יתירה מזאת, שבדורות שעברו, יחד עם כל הרדיפות והצרות, הפוגרומים והשמדות, היה להם רוגע נפשי מיוחד, הראש היה שקוע בתורה ועמלה, אדם יכל לישב וללמוד שעות רבות ברציפות, בלא להסיח את הדעת מהתורה. ואילו כיום, למרות השפע עם הציבות והביטחון האישי, רבים סובלים קשות מחוסר מנוחת הנפש, ובכל עת עוברים משברים ולפעמים אף דכאונות, וישנם כאלו מושיבי בית המדרש, שכל זבוב העובר בבית המדרש, מסיח את דעתם. וזאת מלבד מה שמידי פעם דואג השטן להפריע לישיבי בית המדרש, במגניבה עליזה הבוקעת מאחד מהמכשירים הסלולריים, המוציאים מהריכזו והורסת את הרצף בלימוד.

אחד מאלו שהציק להם מאוד כל הוייתו של דורינו, היה ר' שמואל לעבטופולרענרן* שתמידי היה משנן לעצמו, שאם הקב"ה שתלו בדור זה, אות וסימן הוא, שעליו להתמודד עם נסיונות אלו של דורו, ולא עם הנסיונות שהיו בדורות הקודמים, ושגורים היו על לשונו דברי אותו חכם שפעם אמר לו, 'אם אתה חושב שאתה לא מתאים לדור, תבקש מה' שיקח אותך ויחזיר אותך בדור אחר'. ועל כן תמיד חשב בליבו במה הוא יכול להועיל לכל בני דורו, מלבד בשעות לימודיו הרבים, בהם הוא מגן על הדור כולו.

ר' שמואל הגיע למסקנה מעניינת, שיסוד זה, שככל שיהיה יותר שפע ותענוגות בישיבות הקדושות, כך יימעט מספרם של עמלי התורה והבחורים המופלגים, אינו מכח סטטיסטיקה זו או אחרת, אלא מדבריו של התנא במסכת אבות (פ"ו מ"ד), "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל...", התנא במשנה מלמדינו אורחות חיים, שדרכה של תורה, הדרך בה צומחים וגודלים ועולים בתורה, היא ב'חיי צער תחיה', במצב זה ניתן להגיע ל'ובתורה אתה עמל'.

אך 'לא אלמן ישראל', ו'נצח ישראל לא ישקר', והובטחנו שהתורה לא תמוש מישראל, והערובה היחידה להמשכיותן של האומה בשמירת המצוות, היא על ידי קיום הישיבות הקדושות, אלו שאינם מערבין 'קלא אילן' בתכלת, וכל יעודם ותפקידם בעולם הוא, לגדל דור נוסף של לומדי ועמלי תורה, המדקדקים בקיום המצוות, ולהעביר את התורה לדורות הבאים אחרינו, במתכונת אותה קיבלנו מהדורות הקודמים.

גם בימינו אנו, בכל ישיבה ישנם את אותם יחידי סגולה, שכל רואיהם יעידו עליהם שיקימו אילנות גדולים, ובצלם נחפוץ לישב ברבות הימים, ואליהם נעלה לקבל את ברכתם והכרעתם בדעת תורה, וכל הבא בשערי הישיבה יאמר מיד, שכל הקמת הישיבה היתה כדאית בשביל אותם יחידים.

תמיד היה ר' שמואל משנן באוזני חמשת בניו, שעיקר העיקרים של האדם בחייו, הוא רק לימוד תורה ועמלה, ואין דרך אחרת להחשיב אדם, אלא רק על לימוד תורתו וכפי העמל שעמל בה. אמנם גם אלו שמקיימים מצות לרוב, מוערכים על מעשיהם הגדולים, וחשיבותם גדולה מאוד אצל חכמינו ז"ל, אלא שעיקר מעלתו של אדם נמדדת רק לפי עסקו בתורה ועמלו בה.

גם ליהודית, בתו היחידה היא מספר רבות על חלקן של הנשים בתורה, בכך שהן יכולות לעזור ולסייע לאביהם ולאחיהם בעסק התורה, ובבא הזמן גם בלעליהן ולבניהן, וזאת על ידי דאגה עבורם שיוכלו ללמוד בלא כל הפרעה וטרדה. הרבניות הגדולות והחשובות, הן אלו שהתגוררו בבית קטן ושן, עם צבע מתקלף בקירות ביתם, והתסתפקו במועט שהיה להם, ושמרו מכל משמר שלא להפריע לבעליהן בלימוד התורה, ועוד הוסיפו לעודדם להמשיך להתמיד ולשקוד על תלמודם הן אלו שכיום כולן רוצות את קרבתן וברכתן, ואף קוראים את שמות בנותיהן על שמן.

אחד הדברים אליהם שם ר' שמואל את ליבו, היא בדבר תופעה מעניינת, ככל ש'רמת החיים' עולה ומטפסת, כך המוצג 'מסירות נפש' נהיה ירוד ופשוט. כבר שמענו גם בדורינו שישנם ישיבות בהם מספרים שיש לבחורים 'מסירות נפש אמיתית' לתורה, כאשר הדבר בא לידי ביטוי בכך, שלמרות שאין בליל שישי 'טשולנט' לבחורים, בכל זאת ישנם כאלו שיושבים ועוסקים בתורה במשך כל הלילה. בישיבות אחרות מספרים, שאצלם התגלו מושגים חדשים של מסירות נפש, כאשר גם בשעות הפסקת חשמל, בהם המתגנים לא עבדו למעלה משעה רצופה, ובכל זאת היו בחורים ש'מסרו נפש' ולא עזבו את בית המדרש, והמשיכו בתלמודם כבכל יום.

מלבד הדוגמא האישית שראו ילדיו באביהם, שמשכים ומעריב על התורה ועמלה, וכל שיחו ושיגו הוא בתורה, ושמח בלימודו ומאושר ממנו, גם בסעודות שבת ויום הא' שמואל נוהג לספר לבני ביתו, אודות מסירות נפשם של בני הדורות הקודמים לתורה, שימים שלמים לא בא אוכל לפיהם, והם ישבו ולמדו, והיאך נשותיהם גידלו לבדן את ילדיהן, כאשר הבעל והאב שבו לביתם פעם בכמה חודשים, ולפעמים רק בחגים.

הוסיף ר' שמואל ואמר, בודאי שה' מחשב לנו את המצוה לפי הקשיים שיש לנו, והיות ואנו דור חלש ומסכן, אזי כל מצוה הנעשית בקושי נחשבת לדבר גדול, אבל צריך לידע שלא כל התגברות על קושי קטן, נחשב כמסירות נפש, כי אם כל התגברות קטנה היא מסירות נפש, לא נשאר הגדרה עבור קושי גדול ונסיון קשה.

כשחמשת בניו היו עדיין קטנים, ערך עצומים ר' שמואל מבצעים שונים, בכדי לעודדם בלימוד התורה. מבצעי שינון וחזרה, כל אחד לפי הבנתו ודעתו, כאשר הפרסים שחילק לם היו, ספרים בהם נכתב אודות תולדותיהם של גדולי ישראל, כאשר בחר ערבות דוקא את הספרים שנכתבו על ידי 'סופרים' יראי ה', שהצליחו להכניס את יראתם בכתיבתם, וידעו לכתוב ולהדגיש בדרכה של תורה, את גדלותם בתורה ועמלם של אותם ארזי הלבנון, וכל מעלתם הרבה והצעוצה היתה, מתוך עמל ויגיעה, התאמצות והתגברות, ובקריאת הספר תכנס בלבבות הקטנים יראת שמים וחשק לעסוק בתורה ולקיים מצוות ולהתגבר על היצר.

דבר פשוט הוא, שבכדי לשמור על טהרת נשמתם של בניו, הוא מנע מהם מלקרוא בכל מיני ספרים שאין דעת חכמים נוחה מהן, אותם אלו שנכתבו בידי קלי דעת ושולי המחנות, אשר הקלקול מצוי בהם, ובודאי ששמר את עצמו ואת בני ביתו בקריאה בכל אותן 'שבועונים' למיניהם, הרואים עצמם כשליחי השטן, בהפצת דעות מסולפות ומעוותות, היפך דעת תורה.

יחד עם זאת, הבין ר' שמואל להכין בכל ערב שעד קודש כמה שאלות מעניינות על הפרשה, שאלות שגם הקטנים יכולים להשיב עליהם, ואף בתו היחידה תבין במה המדובר, ויחד עם זאת, הגדולים יוכלו להרחיב את הנושא, להוסיף בזה נופך עם מה שלמדו וידעו. גם כשיצא עם בניו לטייל, תמיד הכין שאלה מעניינת שיוכלו לדון בה בדרכם, ולא יהיו כמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה.

כשגדלו הבנים והגיע הזמן בו עמדו ליסע לישיבה ללמוד, היה ר' שמואל יושב עם כל אחד ואחד בפני עצמו, מוסר לו את עצותיו להצלחה בישיבה, ומוסיף ואומר לו, ששמחתו הרבה והגדולה שרק יכולה להיות עבורו ועבור רעייתו היא, שיתמיד בתלמודו ויהא עסוק אך ורק בתורה הקדושה ועמלה, ועבור מטרה נעלה וחשובה זו, הם רוצים לעשות עבורו כל דבר שצריך, כדי שלא יצטרך להתעסק בשום דבר מלבד עסק התורה הקדושה.

מלבד דבריו אלו של ר' שמואל לבניו, עוד היה נוהג להזהירם בכל פעם מחדש, שיזהרו וישמרו בכל כחם מחברים שאינם מהוגנים וטובים, וכפי שכבר כתבו גדולי התורה לדורותיהם, שחובת השמירה על כך מוטלת על כל אחד, וחבר אחד שאינו הגון, יכול לקלקל קבוצה שלימה של בחורים טובים ומצויינים. יחד עם זה גם היה מעורדם לקבוע לעצמם חברותא עם בחורים מתמידים, לא בהכרח העילויים הגדולים, אלא אחד שיכולים ללמוד עמו, ולנסות לתפוס ולנצל כל רגע משנותיהם בישיבות הקדושות.

מקובל בציבור לומר, 'מי שלא זרע תבואה, בודאי שלא יגדל לו, אבל מי שזרע תבואה, צריך רחמים מרובים שהכל יגדל ויצמח בברכה מרובה'. ר' שמואל שחרש וזרע, סיקל וזיבל, והשקיע כה רבות בחינוך ילדיו, לא ויתר על ההשתדלות העיקרית, והיא התפילה, ובכל עת, יחד עם רעייתו, היו שופכים את ליבם בתפילה לקונם, שיחוס וירחם עליהם, שבניהם יגדלו לתלמידי חכמים ובעלי מדות טובות.

דוגמתו האישית, יחד עם חינוכו המיוחד המלווים בתפילות ובתחנונים, לא שבו ריקם, ור' שמואל זכה בסייעתא דשמיא, שכל חמשת בניו היו שתולים בבית ה', כאשר כל עיסוקם בישיבה היה, בלימוד התורה ועמלה וקיום המצוות, והנחת המיוחדת היתה לו, בתקופות 'בין הזמנים', כאשר חמשת בניו בני הישיבה היקרים, המסולאים מפז, היו ישבים יחד עם אביהם בבית, ולומדים יחדיו, כקטן כגדול, כאשר אביהם כמלך המושל בגדוד, מאחד את כולם יחדיו בדברי תורתו.

מלבד רעייתו של ר' שמואל, שעשתה כל אשר ביכלתה בשביל למנוע מבעלה בעבור כל טרדה וטרחה, והכל בכדי שיוכלו לעסוק בתורה ללא הפרעה, גם הנהדת בתו, שהיתה מופלאת ומופלגת במידותיה ובמעלותיה, השקיעה כוחות רבים בכדי שאחיה יוכלו ללמוד היטב. בכל שבוע היתה מכינה לכל אחד מהאחים את העוגה האהובה עליו, במידה שיש בה 'כדי חלוקה', לחלק לחבריו ביד נדיבה, ואף ישאר לו 'שיעור שביעה', וכל זאת בכדי להנעים ולענג לו את השבת בישיבה, כאשר מכינה עבורו חבילה, גם בה היתה מכניסה את הכביסה הנקיה, מה שהיתה מכבסת ומקפלת עבורם, ומגהצת את הטעון גיהוץ, וכך מכינה לכל אחד מהחמישה, והולכת וטוררחת לשלוח אח כל הכבודה, כל אחד לישיבתו, באופן שיגיע לשבת קודש באופן היותר טוב, ויתן לו חשק להמשיך התמידי ולעמול בתורה הקדושה.

זאת ועוד, שבמשך הזמן הבינה יהודית, שישנן עבודות הקשורות לבית, המוטלות על אביה ואחיה, שאם היא תוכל ללמוד לעשותם, היא תוריד מהם עול, ובעקבות כך יוכלו להוסיף חיל בלימודם, על כן השקיעה יהודית זמן בכדי ללמוד את סוגיית הבנקים והחשבונות, מתי צריך לשלם בדיוק והיכן משלמים, כך שתוך זמן קצר הסירה מעל צוארי אביה את העול הלזה, וטפלה בכל עניני הכספים על הצד הטוב ביותר.

כשבקישה יהודית גם לעזור בתיקוני הבית, לקדוח ולתקן מה שצריך, חשש ר' שמואל שמא עדיף שבתו תמנע מעשיית פעולות אלו, שהן מיוחדות לגברים, ואולי יש בזה משום חשש 'לא תלבש', שהאיסור כולל בתוכו גם הנהגות המיוחדים לזכרים, שאין לאשה לעשותם, וכגון, שאין לאשה לישא נשק, שהוא מיועד לזכרים ולא לנקבות, ועל כן הלך לשאול את ה'מרא דאתרא' בדבר הדרך אשר ילך בה והמעשה אשר יעשה.

המרא דאתרא השיב שהדבר מותר, ויחד עם זאת מאוד התפעל מרצונה העז של יהודית לעזור ולסייע לאביה לעסוק בתורה בכל עת, ובירכה בברכה מיוחדת שתזכה בעתו ובזמנו להקים בית של תורה ועמלה, ובניה יהיו עמלי תורה, כשאיפתה הטהורה ומעשיה הכבירים.

מאותו יום ואילך הופקדו בידיה של יהודית כל עניני הבית. היא למדה לקדוח ולהבריג, להחליף מדף ולתקן קיר, לסייד ולצבוע, ואילולי שאביה ואחיה חפצו להקים בעצמם את סוכתם, היא גם היתה בונה את הסוכה. ובזכות פעולותיה אלו, שלא היו עבורה כלל קלים, היא היתה מאושרת עד אין קץ, ובזכותה היא הצליחה להוסיף לאביה ולאחיה עוד ועוד שעות לימוד תורה ועמלה.

באותה שנה שאחרון הבנים הלך ללמוד בישיבה קדושה, ר' צבי שידיכטרעפטער*, דוד אביהם, שהתאמלן לאחרונה, עבר להתגורר בארץ הקודש, ובחלוקה שנעשתה בין האחיינים סוכם, שהדוד יבוא להתארח אצל ר' שמואל בכל שנה, בחג השבועות ובשמחת תורה.

ר' צבי שחפץ להכיר את חמשת הבנים ששמעם יצא בכל המשפחה, לא הצליח בדבר, וזאת משום שבתאריכים שהוא הוזמן לביתו של ר' שמואל, בחג השבועות ובשמחת תורה, הבחורים נמצאים בישיבות, לא בבית, כך יצא שר' צבי אפילו לא הספיק להכיר את בניו של ר' שמואל.

כשעברו הימים, הספיק ר' צבי לשכוח את עובדת קיומם של בניו של ר' שמואל, במיוחד שתמיד בתאריכים בהם הוא בא לבקר ולהתארח בביתם, לא היה אחד מכל הבנים שנפגש עמו, ולאחר מכן, בהזדמנות אחרת, למרות רוב המאמצים שהושקעו, לא יצא הדבר.

למרות שהבהרות של ר' צבי עם הבנים לא יצאה אל הפועל, בכל זאת במעט ההכרות שהיה לו עם בת החיל, מה שהבחין בביקוריו בחגים, הִרשימה אותו עד מאוד, וחשב עליה רבות, היאך הוא יוכל לעזור ולסייע בעדה למצוא מהרה את זיווגה, כאשר אין לו אפשרות כלכלית לעזור ולסייע בהוצאות.

תמיד אמר ר' צבי, שהוא חושב שעבור יהודית צריך חתן מיוחד במינו, שקדן ומתמיד ובעל מידות טובות ואצילות. כשהוא מוסיף ואומר, שאם יהודית תנשא לבחור מוצלע, זה יהיה ממש בזבוז, כאשר יש לה את היכולת להשקיע את כוחותיה לעודד את בעלה להמשיך את מציחתו ולסייע בידו בעמלו ויגיעתו בתורה הקדושה כל הימים, עד אשר יהיה אחד מגדולי ישראל.

אבל בעיה אחת יש, כך טען הדוד הזקן, היות ואין הפרוטה מצויה בביתו של ר' שמואל, על פי דרך הטבע לכאורה אין סיכוי שימצא חתן מיוחד וראוי בשביל המדוברת, ואם בכל זאת ימצאו שידוך על משפחה שיש להם ממון בשפע, והם מסכימים לשלם ביוקר בשביל כלה כמו 'המדוברת', שוב אין 'המדוברת' מתאים ל'מדוברת', שהרי קשה מאוד להקים בית של תורה, למי שגדל בשפע ומתוך כל טוב. איך בחור כזה יוכל להיות אברך ולשקוד על תלמודו, כאשר לחיות לפי המושגים בהם חי עד היום, יש צורך בממון רב, שאינו מצוי בידי עמלי תורה, וסוף הרגל כזה, שברוב הפעמים הוא מוצא את הרגיל בו מחיי העולם הבא.

מלבד תפילות, כך סיכם הדוד הזקן, אין מה לעזור, כי צריך לכאורה שידוך שעדיין לא נברא, משפחה עם כסף, אשר חיה בפשטות ובדחקות כאילו אין להם כסף, והם מסכימים להוציא את אותו כסף שהם שומרים עליו מכל משמר, בכדי להשיא את בנם המיוחד והמופלג עם כלה נאה וחסודה.

באחד הימים התקשר ר' צבי לר' שמואל, והציע לו שידוך מיוחד ונפלא עבור בתו, אם נכדו של אחד מחבריו, שאמנם כבר תקופה ארוכה שהוא שחר עליו, אלא שחסרון הממון היה בעוכריו, שגם אבי הבן יושב בשבת תחכמוני באוהלי התורה, ואין בידו מאומה.

לפני כמה חודשים, הכריז ר' צבי, ברא ה' את השידוך במיוחד עבורכם, עם סיפור כה מופלא. וכך סיפר, שבסוף הקיץ האחרון סידר אבי הבן כמה מסמכים ישנים שירש מאביו, כאשר הוא חושב בדעתו בכר זמר זה, שהגיע כבר הזמן לזורקם ולהשליכם, אלא שמסיבות שונות ומשונות עדיין לא הספיק לזרוק את הדפים המרופטים. והנה באותו יום ראה אבי הבן באחד הספרים, תצלום משטר רכישת קרקע, ולפתע נזכר שאחד היירדים המרופטים דומה מעט לאותו צילום ישן, ומיד בשובו לביתו אכן גילה שמדובר באישור רכישת קרקע גדולה ורחבת ידים, במרכז הארץ, שאביו רכשו עוד בהיותו בפולניה לפני כשמונים שנה, כשכ"ק האדמו"ר מגור זצ"ל, ה'אמרי אמת' חזר מביקורו בארץ הקודש, ועודד ודירבן רבים שירכשו קרקעות בארץ הקודש.

בירור קצר העלה, שקרקע זו הינה מכרה של זהב, והיא שווה סכום ענק ועצום, שגם לאחר שיחלקונו בין כל היורשים, נכדי אותו סב, עדיין ישאר לכל אחד סכום הראוי לקניית כמה וכמה דירות בעיר התורה והחסידות.

לפני כשבוע חתם אבי הבן על חוזה מכירת הקרקע, וכעת הוא מחפש למצוא לבנו המופלג, שידוך הגון וראוי, כאשר יש לאל ידו לשלם עבורו כיד ה' הטובה עליו, ויחד עם זאת, מדובר בבחור שכל ימיו גדל בבית משומשת על תורה ועבודה, שארוחות חיין פשוטות וטובות, ומתאימות למי שרוצה לחיות חיי תורה.

כשאך החלו לברר על הבחור, שמעו דברים טובים ומיוחדים, ולא עברו ימים מרובים, וההורים ישבו יחדיו לסכם את הממונות, ותוך שעה קלה שתו לחיים, כאשר שני המשפחות מודות ומהללות את ה' על רוב הטובה שגמל עמהם, שזכו להשתדך יחדיו.

לשמחת התנאים התפלאו משפחת החתן, בראותם שלכלה יש נשים חמשה אחים, כאשר למיטב יודעתם, הכלה הינה בת יחידה, ואין לה כלל אחים.

כששמעו על כך אחי הכלה, אמר אחד מהם, שיתכן וכל טעות זו במשפחתם, באה בזכות מה שמי שהיה שותף לשידוך ולבירורים, הינו ירא שמים ומקיים את ההלכה המפורשת בשולחן ערוך, שחייב אדם ללמוד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום או פרש"י, ויראו שמים יוצא ידי שניהם, שלומד גם תרגום וגם פרש"י.

מנין בפרשתינו עפרש"י יכולים להגיע לידי הטעות אודת משפחת הכלה?

*לעבטופולרענרן – החי מלימודו. שידיכטרעפטער – המוצא שידוכים.

תודת המערכת נתונה
להרב אלימלך י. שליט"א
על הסיפור המתפרסם בשבוע זה

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מגליון משבוע שעבר

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע מרן שליט"א להציע את הצעתו לר' גרשון, שיקבע לעצמו ללמוד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ע"פ פרש"י, מאחר והבין מהנהגתו באותו יום בגבאותו, שאינו מקפיד על קיום הלכה זו. מרן שליט"א הבין מהנהגתו באותו יום, שהכניס אליו ראשון לברכה את ר' רפאל שמעון, בנו השני של ר' עובדיה, ולא את ר' דוד יהודה, בנו הראשון, וזאת מדברי רש"י כ"ז ל"ו, שם, "וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא חָדַר יצחק. אמר, שמא עון יש בי שברכתי הקטן לפני הגדול, ושניתי סדר היחס. התחיל עשו מצעקן, ויעקבני זה פעמים. אמר לו אביו, מה עשה לך. אמר לו, בכורתי לקח. אמר [יצחק], בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי, גם ברוך יהיה". מבואר בדברי רש"י, שיש חסרון לברך את הצעיר לפני הגדול, וממה שר' גרשון לא הקפיד על כך, אלא הכניס את השני לפני הראשון לברכה, הבין מרן שליט"א שר' גרשון אינו מקפיד ללמוד את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עפרש"י, כראוי לירא שמים, כפי שכתב השו"ע בס' רפ"ה ס"ב. **וע"ע** במה שכתבנו בענין סדר ברכת הילדים, שלא להקדים הצעיר לגדול, בגליון קמ"ד, פרשת תולדת תשע"א, בתשובה ל'מבין חידות'.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון,
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות)
[או למייל yaepstein@aol.com **עד יום ב' בערב בלבד**]

הפרסים לשבוע זה: ספר "סדר הדורות המפואר", ב"כ.
עוד **שלושה** זוכים מספים, כל אחד בספר **"נתיבות חיים", הלכות שמירת הנפש בדרכים.**
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר **"ברית ותורה", הלכות חוקות העכו"ם.**
להערות, הארות ותגובות וכל ענייני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

שפות הזוכים לשבוע שעבר הרבנים \ הבה"ח

אדלר מ. – בני ברק – טעם ודעת עה"ת, ג"כ.
גוטסמן י. – מודיעין עילית – מסורת החינוך.
כהן מ.מ. – בני ברק – מסורת החינוך.
מאנן פ. – מאנצסטער – מסורת החינוך.
סנדומיסקי ח.ע. – בני ברק – מסורת החינוך.
בן נעים מ. – ירושלים – רב ברכות.
אלדד י.ז. – מודיעין עילית – רב ברכות.

הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או ההגתיות מסיפור הדברים.